

УДК 378.1

DOI 10.32840/1992-5786.2019.63-2.28

С. М. Резнік

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології
управління соціальними системами імені академіка І. А. Зязюна
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

НЕОБХІДНІСТЬ ВИКЛАДАЦЬКОГО ЛІДЕРСТВА ДЛЯ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті обґрунтовано необхідність викладацького лідерства для інтенсифікації навчальної діяльності студентів в сучасних умовах.

Результати проведеного анкетного опитування показали, що найбільшу кількість тижневого часу у студентів займає робота (у середньому 19,1 год.), за комп'ютером для розваг та спілкування студенти проводять 17 год., а на аудиторне навчання витрачається 16,3 год. Меншу кількість часу студенти витрачають на спілкування з друзями – 11,8 год. та позааудиторне навчання – 10,6 год. на тиждень.

Студенти показали недостатню мотивацію до навчальної діяльності. Підсумовано загальну кількість часу на навчання студентів (навчання в університеті та позааудиторне навчання), а також всі відповіді, що стосувалися розваг та спілкування: за комп'ютером, розваги офлайн, спілкування з друзями, перегляд телебачення, хобі. За оцінками студентів вони витрачають у 1,7 разів більше часу на розваги, ніж на навчання. Загалом 80,3% студентів зазначили, що у середньому на тиждень вони розважаються більше, ніж навчаються (можна порівняти з 28,3% студентів, які працюють більше, ніж навчаються), а 52,5% – розважаються більше, ніж навчаються та працюють разом. Трохи менше половини опитаних студентів навчається менше однієї години в день у вільний час, але дві треті студентів більше однієї години розважається та спілкується за комп'ютером.

Не можна заперечувати, що результати професійної підготовки безпосередньо залежать від того, наскільки старанно та наполегливо студенти готові навчатися. В таких умовах особливого значення набуває трансформаційне лідерство викладача, оскільки лідерство означає вплив на мотивацію студентів та їх більш усвідомлене ставлення до організації свого часу та процесу навчання. Викладачі-лідери відзначаються сильним відчуттям цілей, захопленістю своєю дисципліною та здатністю надихнути студентів до прагнення вирішувати складні завдання. Подальших досліджень потребує проблема розвитку викладацького лідерства у педагогів вищої школи.

Ключові слова: викладацьке лідерство, розподіл тижневого часу, інтенсифікація навчання студентів.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою проблемою педагогічної теорії та практики є визначення вимог до викладача вищого навчального закладу в сучасних умовах інформатизації та глобалізації. Діяльність викладача безпосередньо впливає на ефективність професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО, а тому належить до сфери суспільних інтересів. Питання якості вітчизняної освіти, реформ освіти, рейтингів закладів освіти, професіоналізму викладачів знаходять широкий резонанс у суспільній думці та цікавлять населення. Для того, щоб відповідати суспільним запитам, постійної уваги потребує коригування вимог до викладача та організація заходів для вдосконалення його професіоналізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми і на які спирається автор. Професіоналізм викла-

дача, вимоги до його діяльності та компетентності досліджуються значною кількістю педагогів: О. Власенко, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Гриньова, В. Кремень, А. Кузьмінський, О. Романовський, С. Сисоева тощо [1–8 та інші]. Вимоги до викладача вищої школи можуть включати широке коло особистісних та професійних цінностей, знань, умінь, якостей (організаційних, дидактичних, комунікативних, гностичних, морально-етичних тощо), які потребують постійного розвитку та вдосконалення.

У той же час, зміни вимог до викладача в умовах інформаційного суспільства лишаються дискусійними. Недостатньо дослідженим є визначення специфіки викладацького лідерства та його значення для інтенсифікації навчальної діяльності студентів.

Тому **метою статті** є обґрунтування необхідності викладацького лідерства для інтенсифікації навчальної діяльності студентів у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Проблема лідерства в різних сферах суспільного життя набуває все більшої актуальності, у той же час викладацьке лідерство ще не знайшло достатнього теоретико-методологічного обґрунтування як з точки зору сутності феномену, так і з точки зору його впливу на освітній процес. У той же час виклики сьогодення, пов'язані з процесами інформатизації та інтернаціоналізації, можуть потребувати розвитку викладацького лідерства від сучасних педагогів вищої школи.

Сучасні умови інформаційного суспільства призводять до змін у цінностях, особливостях навчальної, професійної, дозвіллевої діяльності студентів. Вивчення аналітичного огляду Е. Графтона наштовхнув на проведення опитування стосовно розподілу часу студентів на різні види діяльності [9]. Час – «дефіцитний ресурс» [10], тому аналіз витрат часу за суб'єктивною оцінкою сучасних студентів дозволяє проаналізувати їх домінуючі інтереси та потреби, що може бути важливим для організації ефективної системи професійної підготовки.

Для опитування було запропоновано анкету, в якій студентам потрібно було написати скільки часу на тиждень вони витрачають на:

- навчання в університеті (аудиторні заняття, консультації);
- за комп'ютером для розваг, спілкування (виключаючи навчання): соціальні мережі, форуми, комп'ютерні ігри тощо;
- позааудиторне навчання (навчальні завдання, читання конспектів, використання комп'ютера для навчання);
- розваги (кіно, клуби, вечірки, прогулянки);
- читання книг;
- спілкування з друзями;
- перегляд телебачення;
- фізичну активність, спорт;
- хобі;
- роботу.

При опитуванні студенти проставляли кількість годин (відкрите питання), яку вони вважали за потрібне, навпроти відповідного виду діяльності. У статті проаналізовано результати анкетування 122 студентів як гуманітарних, так і інженерних спеціальностей: у 2017 / 2018 навчальному році в ньому взяли участь студенти 3–6 курсів факультетів соціально-гуманітарних технологій, технічного машинобудування, фізико-технічного Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Середнє арифметичне розподілу тижневого часу опитаних студентів показано у табл. 1.

Так, найбільшу кількість тижневого часу у студентів займає робота (у середньому 19,1 год.) за комп'ютером, для розваг та спілкування студенти відводять у середньому 17 год., а на аудиторне навчання витрачається 16,3 год. Меншу кількість часу студенти витрачають на спілкування з друзями – 11,8 год. та позааудиторне навчання – 10,6 год. на тиждень.

Таблиця 1

Розподіл тижневого часу студентів за результатами опитування

№	Вид діяльності	Середнє арифметичне витрат часу на тиждень, год.
1	Аудиторне навчання	16,3
2	За комп'ютером для розваг	17
3	Позааудиторне навчання	10,6
4	Розваги офлайн	8,5
5	Читання книг	5,9
6	Спілкування з друзями	11,8
7	Перегляд телебачення	2,6
8	Фізична активність, спорт	5,6
9	Хобі	6,1
10	Робота	19,1

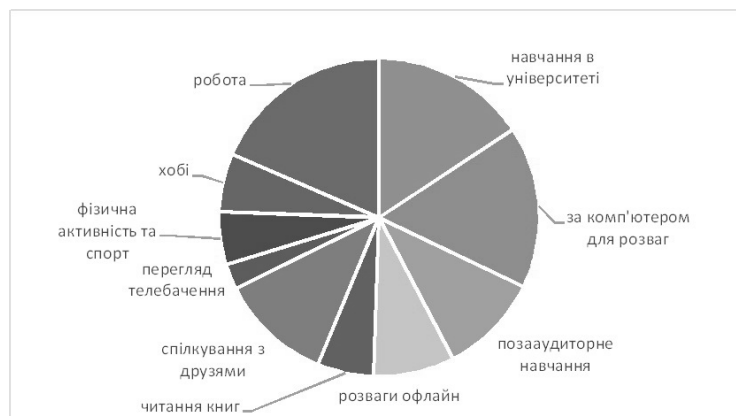

Рис. 1. Розподіл тижневого часу студентів, %

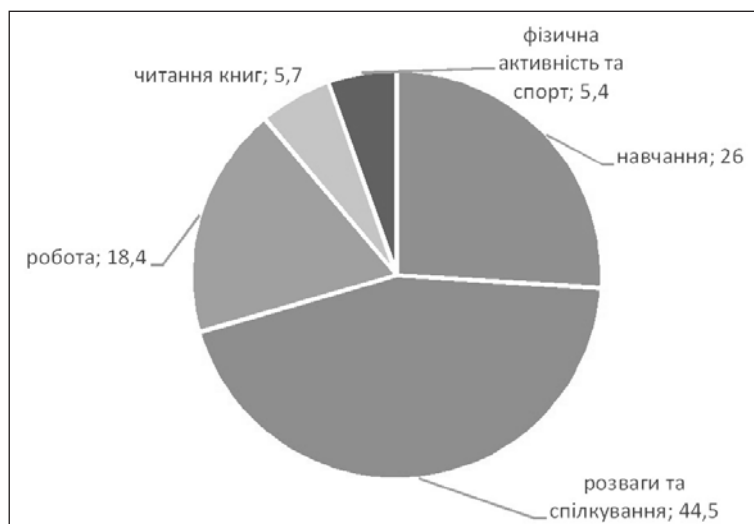

Рис. 2. Сумарний відсоток навчальної та розважальної діяльності студентів на тиждень, %

Р. Арум та Дж. Рокса у своєму дослідженні витрат американськими студентами тижневого часу отримали результати, що 15 годин на тиждень у середньому студенти відвідують заняття та лабораторії та 12 годин проводять за позааудиторним навчанням [10, с. 118], тобто практично стільки ж, як і за результатами нашого дослідження (загальна сума годин на навчання й за їх результатами, й за нашими дорівнює приблизно 17).

Стосовно впливу роботи на результати навчання студентів вони зазначають, що «зайнятість у кампусі пов'язана з більш позитивними результатами студентів, ніж з роботою поза кампусом». Це пояснюється тим, що більш корисними є «дії, які підтримують зв'язок студентів зі своїми однолітками» [10, с. 121]. У той же час «продуктивність студентів зростає із зайнятістю в кампусі до тих пір, поки студенти не досягнуть приблизно десяти годин. Якщо студенти присвячують більше десяти годин роботі на кампусі, додаткові години більше не призводять до покращення показників CLA [CLA – тест оцінки навчання в університеті, визначає розвиток критичного мислення та навичок письма]. Кількість часу, яку студенти проводять за межами кампуса, негативно впливає на навчання: чим більше годин студенти проводять за межами кампуса, навіть на незначному рівні, тим нижче їх успішність в CLA» [10, с. 124]. Для українських студентів мало характерним є те, що можна було б назвати «роботою у кампусі». Додаткових досліджень потребує вивчення впливу роботи на успішність навчання.

Заслугує на увагу те, що за оцінкою студентів вони значну кількість часу присвячують роботі. Згідно результатів нашого опитування, серед студентів денної форми навчання працює 61%, при цьому у 94,4% з тих, хто працює, витрачається більше часу на роботу, ніж на аудиторне навчання, а у 72,2% працюючих більше часу на

роботу, ніж на аудиторне та позааудиторне навчання разом (це відповідно 37% та 28,3% загальної кількості опитаних студентів денної форми навчання).

На отримані результати вплинуло те, що в опитуванні брали участь студенти більш старших курсів, першокурсники зазвичай працюють менше. З іншої сторони, вибірка студентів включала досить широкий діапазон студентів – бакалаврів та магістрів 3–6 курсів. Високий відсоток працюючих пов'язаний з економічними причинами, крім того, й самі студенти прагнуть мати практичний досвід, відчувати себе самостійними та незалежними, частково або повністю фінансово забезпечувати себе. Така поведінка стала суспільною нормою сьогодні. Потрібно зазначити, що робота студентів має свої переваги,

особливо, якщо вона за спеціальністю (що загалом буває не часто). Але, навіть робота не за спеціальністю приносить можливість здобути практичний досвід співпраці у колективі, пройти адаптацію, розвинути важливі загальні знання, вміння, якості (комунікативні, організаційні, етичні тощо). Навчання студентів, які значну частину свого часу не тільки навчаються, але й працюють, потребує спеціальних досліджень та вимагає врахування цього факту в організацію процесу професійної освіти.

Більше занепокоєння викликає навіть не робота студентів, а те, що вони надають перевагу розважальній діяльності навіть більше, ніж навчальній та робочій. Ми підсумували загальну кількість часу на навчання студентів (навчання в університеті та позааудиторне навчання), а також всі відповіді, що стосувалися розваг та спілкування: за комп'ютером, розваги офлайн, спілкування з друзями, перегляд телебачення, хобі. Отримані результати у відсотковому співвідношенні представлені на рис. 2.

Як видно з рисунку 2, за оцінками студентів вони витрачають майже в 2 рази (в 1,7) більше часу на розваги, ніж на навчання. Загалом 80,3% студентів зазначили, що в середньому на тиждень вони розважаються більше, ніж навчаються (можна порівняти з 28,3% студентів, які працюють більше, ніж навчаються), а 52,5% розважаються більше, ніж навчаються та працюють разом.

В інформаційну епоху на першому місці серед розваг для студентів – комп'ютер. Проводять за комп'ютером для розваг та спілкування більше часу, ніж за навчанням 22% студентів, а більше часу, ніж за навчанням та роботою разом 10,7% студентів.

Отримані нами результати не є унікальними, подібну картину можна спостерігати й за результатами інших досліджень. Р. Арум та Дж. Рокса наводять результати опитування сту-

дентів Каліфорнійського університету: «в той час, як студенти проводили 13 годин на тиждень навчаючись, вони також проводили 12 годин, спілкуючись із друзями, 11 годин, використовуючи комп'ютери для розваг, 6 годин, дивлячись телевізор, 6 годин, займаючись хобі, три години на інші види розваг. Таким чином, студенти витрачали в середньому 43 години в тиждень за межами класної кімнати на ці заняття, тобто більш ніж в три рази більше, ніж час, який вони витратили на навчання» [10, с. 119].

Якщо розглянути структуру вільного часу опитаних нами студентів, то навчання не займає у ній провідного місця серед інших видів діяльності (рис. 3).

Для загальної картини варто зазначити, що 11,5% зовсім не читають книги, 2,5% не мають друзів, 11,5% не мають розваг офлайн, 55,7% не дивляться телевізор, 17,2% не мають ніякої фізичної активності, 16,4% не займаються хобі. Тільки один студент з опитаних не використовує комп'ютер для розваг та спілкування.

Ми вирішили також визначити співвідношення кількості студентів, що переважно навчаються або розважаються. Для розрахунків вирішили використати 1 годину на день, тобто 7 годин на тиждень. За отриманими результатами 45,9% студентів витрачають менше 7 годин свого вільного часу на тиждень на позааудиторне навчання й навпаки витрачають більше 7 годин 68,9% студентів за комп'ютером для розваг, 57,4% студентів на спілкування з друзями, 50% студентів на розваги офлайн. Тобто, трохи менше половини опитаних студентів навчається менше однієї години в день у вільний час, але дві треті студентів більше однієї години розважається за комп'ютером, децю більше половини та половина – більше однієї години спілкуються з друзями та розважається офлайн. На жаль, навчання студентів не є їхнім життєвим пріоритетом, не дивно, що якість навчання українських студентів потребує значного вдосконалення.

На нашу думку, результати опитування студентів стосовно того, на що й скільки вони витрачають годин на тиждень, непрямым чином свідчить про їх інтереси та мотиви. Можна стверджувати, що мотивація навчання у студентів розвинена недостатньо, більш цікавою для них є розважальна діяльність. У той же час, не можна заперечувати, що результати професійної підготовки безпосередньо залежать від того, наскільки старанно та наполегливо студенти готові навчатися.

У таких умовах підвищується значення викладацького лідерства як особливої педагогічної ролі, що впливає на інтенсифікацію навчальної діяль-

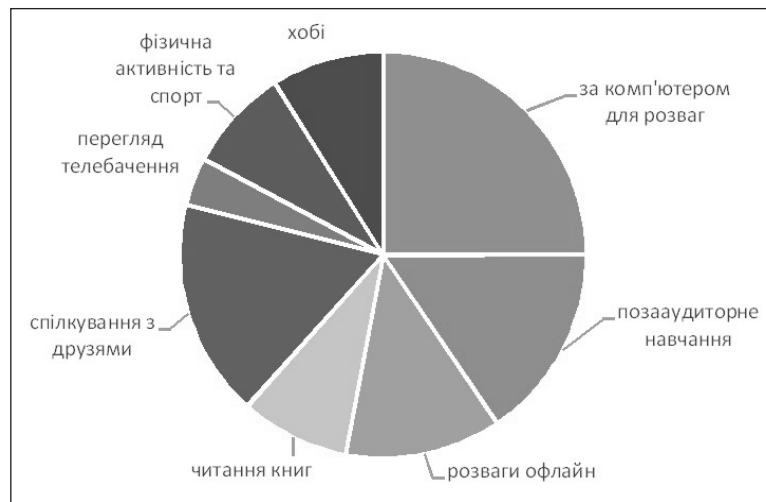

Рис. 3. Структура вільного часу студентів на тиждень, год.

ності студента. Викладачі-лідери відзначаються сильним відчуттям цілей, захопленістю своєю дисципліною та здатністю надихнути студентів до прагнення вирішувати складні завдання, досягати високих результатів власної професійної підготовки. Безумовно, ми не виключаємо той факт, що ці результати будуть залежати й від індивідуальних особливостей самих студентів, актуальний сьогодні принцип суб'єктної взаємодії передбачає активну участь та рівну відповідальність від обох учасників навчального процесу. Лідерство викладача особливо важливе з точки зору впливу на мотивацію студентів, їх більшу самостійність, більш усвідомлене ставлення до організації свого часу та процесу навчання.

Особливе значення, на наш погляд, буде мати трансформаційне лідерство викладача. Згідно розробок Б. Басса та Б. Аволіо, трансформаційне лідерство відзначається: ідейним впливом (лідери демонструють цілеспрямованість та вміння досягати поставленої мети й своєю поведінкою вони є взірцем, який викликає бажання їх наслідувати); інтелектуальною стимуляцією (лідери спрямовують на креативність та новаторство); надихаючою мотивацією (лідери «заряджають» впевненістю, оптимізмом та ентузіазмом стосовно досягнення потрібних результатів); індивідуальним підходом (лідери розуміють потреби своїх послідовників та проявляють індивідуальний підхід до них) [11]. Як бачимо, всі ці риси були б корисними та важливими для викладача вищої школи, який би своїм взірцем та здатністю надихати, спрямовувати на посилену інтелектуальну роботу міг би спрямовувати студентів на більш наполегливу навчальну роботу.

Висновки і пропозиції. Результати проведеного анкетного опитування показали недостатню мотивацію студентів до навчальної діяльності: розподіл тижневого часу свідчить, що студенти готові більше часу витратити на розважальну діяльність, ніж на навчання. Трохи менше половини опитаних

студентів навчається менше однієї години в день у вільний час, але дві треті студентів більше однієї години розважається та спілкується за комп'ютером. У таких умовах особливого значення набуває трансформаційне лідерство викладача, оскільки лідерство означає вплив на мотивацію студентів та їх більш усвідомлене ставлення до організації свого часу та процесу навчання. Подальших досліджень потребує проблема розвитку викладацького лідерства у педагогів вищої школи.

Список використаної літератури:

1. Власенко О.О. Педагогічна діяльність викладача вищої школи: теоретичний аспект *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 3. С. 73–78.
2. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти. Київ : НПУ, 2004. 243 с.
3. Зязюн І.А. Технологія педагогічної дії у вимірі педагогічної майстерності. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 1.36. С. 5–11.
4. Гриньова В. Педагогічна культура викладача вищого навчального закладу. *Вища освіта України*. 2006. № 4. С. 58–61.
5. Синергетика і освіта : монографія / За ред. В.Г. Кременя. Київ : Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.
6. Кузьмінський А.І. Післядипломна педагогічна освіта: теорія і практика. Черкаси : Вид-во ЧДУ, 2002. 288 с.
7. Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Резнік С.М., Богдан Ж.Б. Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти. Харків : НТУ «ХПІ», 2014. 259 с.
8. Сисоєва С.О. Основи педагогічної творчості. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
9. Графтон Э. Университеты Америки: почему они терпят поражение. *Вопросы образования*. 2012. № 2. С. 273–284.
10. Richard Arum, Josipa Roksa Academically Adrift. Limited Learning on College Campuses. Chicago: The University of Chicago Press, 2011. 317 p.
11. Avolio B., Bass B., Jung D. Re-examining the components of transformational and transactional leadership using the Multifactor Leadership Questionnaire. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*. 1999. № 72. P. 411–422.

Rezник S. The need in teacher's leadership for intensifying students' learning activities in current conditions

The need in teacher's leadership to intensify students' learning activities in current conditions is substantiated in the article.

The results of a conducted questionnaire poll have shown that the largest share of students' week time is taken by work (19.1 hours on average), they spend at computer 17 hours for entertainment and communication, and for classwork they spend 16.3 hours. Less time students spend on communicating with friends, 11.8 hours, and on extracurricular studying 10.6 hours per week.

The students have demonstrated insufficient motivation for learning activities. We have summed up the total time devoted by students on study (both at the university and extracurricular work) as well as all answers related to entertainment and communication: at computer, offline entertainment, communication with friends, watching TV, and hobbies. By students' estimates, the time they spend on entertainment is 1.7 times more than that on study. On the whole, 80.3% of students noted that on average they entertain more than they study during the week (compared to 28.3% who work more than study), and 52.5% entertain more than they work and study together. A little less than half of the questioned students study less than one hour a day in free time, while two thirds of the students entertain and communicate at computer more than one hour a day. At the same time, one cannot deny that professional training results depend directly on how intently and persistently students are prepared to study. In such conditions, a teacher's transformation leadership becomes of special importance, because leadership means influencing students' motivation and their more conscientious attitude to managing their time and the process of study. Teachers-leaders are distinguished by a strong sense of goals, their devotion to their subject and the ability to inspire students on desiring to accomplish complicated tasks.

The problem of teacher leadership development in higher school pedagogues calls for further research.

Key words: teacher leadership, week time distribution, intensification of students' learning.